

Atlas van de Nederlandse Vogels

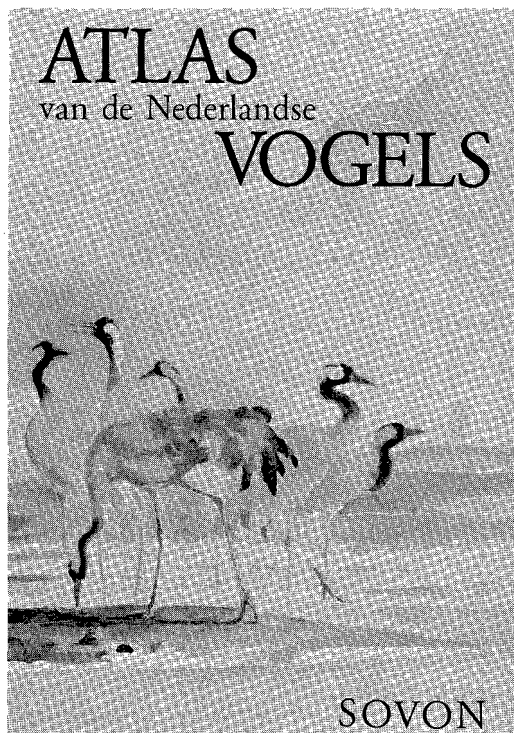
Eindelijk is het dan zover! De *Atlas van de Nederlandse vogels* van SOVON heeft het levenslicht aanschouwd. Op 4 november jongstleden werd in het bezoekerscentrum De Merwelanden in de Sliedrechtse Biesbosch het eerste exemplaar overhandigd aan mr S. Patijn, voorzitter van het Nederlands Comité voor het Europees Jaar van het Milieu. Bij die gelegenheid werd door Jan van der Straaten (voorzitter SOVON) en Frank Saris (directeur SOVON) inleidingen gehouden die hierna zijn opgenomen. Omdat bij deze feestelijke presentatie slechts een klein aantal mensen aanwezig kon zijn, heeft de redactie gemeend er goed aan te doen deze inleidingen integraal in *Limosa* af te drukken. Daarbij wil zij bestuur en bureau van SOVON van harte gelukwensen met het bereiken van deze mijlpaal in de Nederlandse veldornithologie.

Openingswoord

Vandaag wordt de *Atlas van de Nederlandse vogels* gepresenteerd aan de heer Patijn in zijn hoedanigheid als voorzitter van het Nederlands Comité voor het Europees Jaar van het Milieu. Ik beschouw het als een voorrecht die handeling te mogen verrichten. Ik zal u uitleggen waarom ik dat vind. Een boek als deze atlas is tot op heden in deze vorm nog voor geen enkel land verschenen. Wij mogen dus gerust spreken van een uniek boekwerk. Wat brengt vogelaars er nu toe zo veel tijd en energie te besteden aan dit werk? Wat bezield mensen vijf jaar lang iedere maand op stap te gaan en te noteren welke vogels zij onderweg tegenkomen? Wat bezield vogelaars al deze gegevens te rubriceren, te ordenen en te schematiseren en er vervolgens teksten over te schrijven? Teksten die dan weer vele malen onder leiding van de eindredactie zijn herschreven? En wat bezield SOVON eigenlijk om het risico te nemen om zo'n boek uit te geven en te verspreiden? Het eerste antwoord op deze vragen is simpel: men deed al die moeite, omdat men het leuk vond. Aan niet-vogelaars is dat niet zo goed uit te leggen. Maar ook hier geldt: there is a pleasure in being mad, which only mad men know. Vandaar dus! Maar er is meer. Deze vogelaars meenden dat er in Nederland een goed beleid dient te worden gevoerd als het over vogels gaat. En zo'n beleid komt niet zo maar tot stand. Er zijn vele maatschappelijke belangen aanwezig die niet a priori een goed vogelbeleid voorop stellen, zoals de jacht, de agrarische sector, het autoverkeer en de opwekking van energie om er maar enkele te noemen. Vogelaars en de milieubeweging willen hier tegenover het belang van de vogels stellen. Voor het voeren van dit beleid is juiste en voldoende informatie een absolute voorwaarde.

Waar komen wanneer welke vogels voor? Dat vindt u in deze atlas. Deze informatie is echter geen voldoende voorwaarde voor een goed vogelbeleid. Er dient ook een maatschappelijk klimaat te zijn waarin het vogelbeleid zijn eigen plaats krijgt als concreet maatschappelijk belang. Een algemeen belang zonder welk andere maatschappelijke belangen niet goed kunnen functioneren. Dat lijkt me een goed uitgangspunt: vogelbeleid en milieubeleid als algemeen belang! Dat is gemakkelijk ge-

steld, maar werkt het beleid ook zo? Uiteraard niet! Wij trachten het beleid alleen maar op die plaats te krijgen. Vandaar dit boek. Wij spreken de politieke besluitvorming aan om in ons aller belang een goed vogelbeleid te voeren. Wij doen dat met goede en betrouwbare informatie. Vandaar onze samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek. Wij zoeken naar aanzetten vanuit de vogelbeschermingsgedachte; vandaar de aanwezigheid hier van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Wij zoeken naar steun in de organen van de overheid die zich met het vogelbelang identificeren. Vandaar de steun vanuit het ministerie van Landbouw en Visserij en vanuit het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Maar dit verhaal is dualistisch, zoals zo vaak in dit leven. Tegen deze mensen van het beleid zeggen wij ook: "Hier is de atlas. Gebruik hem en voer mede op grond van deze gegevens een goed vogelbeleid". En wij wenden ons tot de politiek, waar in een parlementaire democratie uiteindelijk de maatschappelijke verantwoording en besluitvorming plaatsvindt. Daarom hebben wij u, mijnheer Patijn, uitgenodigd om hier als voorzitter van het Nederlands Comité voor het Europees Jaar van het Milieu het eerste exemplaar van dit boek in ontvangst te nemen. Bovendien bent u op grond van huidige en vorige functies zeer wel in staat in te zien hoe belangrijk het is met het vogelbeleid in het centrum van de maatschappelijke besluitvorming door te dringen. Daar wordt tenslotte uitgemaakt wat er in Nederland gebeurt; ook als het om vogels gaat. Vanuit deze achtergrond wil ik u dit eerste exemplaar

overhandigen. Ik hoop dat velen het met plezier mogen lezen en dat de duizenden vogelaars die hun vrije tijd voor het boek gaven, het niet voor niets deden. Zij rekenen op een vogelvriendelijk beleid in ons aller belang.

De Atlas van de Nederlandse vogels en de plaats in het SOVON-onderzoekprogramma

De *Atlas van de Nederlandse vogels* is het verslag van een vijf jaar durend onderzoek. Van oktober 1978 tot oktober 1983 zijn zo'n 5000 enthousiaste vrijwilligers in weer en wind voor SOVON op pad geweest om exact te registreren welke vogels er in ons land voorkomen. Velen hebben vijf jaar lang, alleen of met meer tegelijk, elke maand opnieuw een gebied van 5 bij 5 kilometer geïnventariseerd. Anderen hebben, regelmatig of incidenteel, interessante waarnemingen doorgegeven aan SOVON. De doelstelling van het project: voor elke soort een zo volledig mogelijke verspreidingskaart voor elke maand waarin hij voorkomt. Na afloop van het onderzoek bleek SOVON bedolven te zijn onder 220 000 maandkaarten met in totaal 5 miljoen waarnemingen. Deze berg aan gegevens werd verwerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De verwerking, controle en interpretatie van de gegevens heeft veel tijd gekost, evenals het schrijven van de teksten voor het boek. Maar nu de atlas er is, kunnen wij constateren dat het een betrouwbaar en omvangrijk naslagwerk is geworden. Het grootste deel van het boek bestaat uit soortbeschrijvingen, voorafgegaan door inleidende hoofdstukken met een verantwoording van het onderzoek en de verwerking van de gegevens, en achtergrondinformatie over bijvoorbeeld de invloed van het weer. Maar het gaat in deze vraagbaak natuurlijk vooral om de verspreidingskaarten. Voor het eerst is er van Nederland een volledig overzicht waarin te vinden is welke vogels waar en in welke maand voorkomen. Er zijn tijdens het atlasproject ongeveer 350 verschillende vogelsoorten in ons land gezien. Van de vogels die hier het gehele jaar voorkomen, zijn in de atlas 12 maandkaarten afgebeeld. Zo is bij de Aalscholver te zien waar broedgebieden, voedselgebieden en overwinteringsgebieden zijn gelegen.

Voor wie zijn deze gegevens nu van belang? Niet alleen de waarnemers, die hun meldingen in eindvorm terugzien, hebben reikhalzend naar de Atlas uitgekeken, ook natuurbeschermingsorganisaties, wetenschappers, planologen en overheden zitten te springen om de informatie in deze Atlas. Vogels zijn immers meer dan een hobby voor een beperkte groep, zij vervullen in de natuur en het milieu een belangrijke signaalfunctie: het voorkomen van de Tureluur zegt bijvoorbeeld veel over de kwaliteit van een grasland in het veenweidegebied. Aan de hand van de verspreiding en de voor- of achteruitgang van vogels wordt veel informatie verkregen over de ontwikkelingen in het milieu. Maar de atlas is niet alleen een naslagwerk voor specialisten; iedereen die wil weten waar in het najaar Kraanvogels te zien zijn, of welke vogels er in de buurt voorkomen, kan eenvoudig alle informatie vinden.

Ik wil dat illustreren aan de hand van de Zwarte Stern. Hoewel er in heel NW-Europa nog geen 2500 paren broeden, strijken er in de nazomer soms wel 100 000 Zwarte Sterns op het IJsselmeer neer. Daarmee is het planologisch belang van het IJsselmeer voor deze soort aangevend, de wetenschapper zal het hoe en wat willen onderzoeken en de liefhebbers van Zwarte Sterns waar zij moeten zijn.

Vandaag ligt de nadruk op het verschijnen van de Atlas, wat misschien de indruk kan wekken dat het doel van SOVON is om naslagwerken te publiceren. Deze atlas, en de welbekende *Atlas van de Nederlandse broedvogels* (1979) geven echter alleen nog maar de verspreiding in Nederland weer. De taak van SOVON is echter om naast de verspreiding, ook de veranderingen in de vogelwereld te volgen. Het gaat daarbij om zowel voor- als achteruitgang van de verschillende vogelsoorten. Nu de afgelopen jaren de verspreiding in kaart is gebracht, gaat het SOVON-onderzoek zich op de aantalsontwikkelingen concentreren. Dit onderzoek wordt niet, zoals de atlasprojecten, voor het gehele land uitgevoerd, maar via steekproeven. In samenwerking met het CBS zijn inmiddels statistisch verantwoorde projecten voor broedvogels en voor wintervogels, zowel voor de zeldzame als voor de meer algemene vogels, geïnitieerd. De projecten voor algemene wintervogels en algemene broedvogels zijn al tijdens het atlasonderzoek gestart, het project voor schaarse en zeldzame broedvogels twee jaar geleden en het project voor schaarse en zeldzame niet-broedvogels zal in de naaste toekomst starten.

Het BMP, het Broedvogel-Monitoring-Project als voorbeeld. De doelstelling van dit project betreft het vastleggen van aantalsveranderingen van broedvogels. Hierbij wordt gewerkt met vaste proefvlakken, een standaard-inventarisatiemethode. Deelname is mogelijk indien ten minste twee jaar aan het project wordt deelgenomen. Zo'n project vergt veel voorbereiding en begeleiding van waarnemers. Dit werk wordt financieel mogelijk gemaakt door het CBS: onze overeenkomst kan worden gekarakteriseerd als betaling per aangeleverde informatiebit, uiteraard binnen zekere grenzen.

Enige resultaten van dit soort werk in gebieden die al langer op een standaardmanier worden geïnventariseerd, is te zien aan de Slobeend. Voor sommige soorten die in Nederland alleen maar doortrekken, is het zelfs mogelijk om met deze projecten ook uitspraken te doen over voor- of achteruitgang: oftewel Nederland als fluitketel van Europa.

Deze meetnetprojecten van SOVON hebben de neiging om in omvang en detail voortdurend toe te nemen, zodat sommigen zelfs vrezen voor toekomstige "territoriumgevechten" tussen diverse soorten waarnemers. Naast deze projecten is in 1987 van het Europees Jaar van het Milieu subsidie gekregen voor een project dat kan uitgroeien tot een internationale data-bank van vogelgegevens. Verder is er dit najaar een voorstudie voor Staatsbosbeheer gestart. Bekeken wordt hoe door middel van vogelonderzoek de veranderingen in natuurgebieden kunnen worden gevolgd. Dit geeft de ontwikkeling van het SOVON-onderzoek aan, dat kan worden geformuleerd als het organiseren van grootschalig vogelonderzoek ten behoeve van wetenschap en natuurbescherming. Het begon met inventariseren van de verspreiding van vogels, waarvan u dadelijk het omvangrijke resultaat ziet, en loopt via het volgen van de aantalsontwikkeling en meetnetten, naar meer toegepast onderzoek.

De *Atlas van de Nederlandse vogels* is in de eerste plaats het resultaat van het werk van duizenden vrijwilligers. Verder is het project als zodanig mogelijk geworden door de buitengewoon grote medewerking van het CBS op velerlei terreinen; daarnaast was de financiële steun van het ministerie van Landbouw en Visserij, de Rijksplanologische Dienst en het Prins Bernhard Fonds onontbeerlijk.

De *Atlas* is een onontbeerlijke basis voor verder onderzoek, planning en beheer, zowel voor SOVON als voor vele andere organisaties.

Bijeenkomst van de Wader Study Group

Van 25 tot 28 september werd de jaarlijkse conferentie van de *Wader Study Group* (WSG) in het Poolse Gdańsk gehouden. Het was de eerste keer dat de conferentie in een oostblokland werd georganiseerd en onder het recordaantal van 130 deelnemers bevonden zich onder andere Russen, Tsjechen, Bulgaren, Roemenen en Oost-Duitsers. Hoewel de betrokken vogels, de steltlopers, in grote getale tweemaal per jaar de Oost-West-grenzen passeren, was het de eerste keer dat een dergelijke grootscheepse uitwisseling tussen hun onderzoekers plaatsvond.

Na aankomst van de meeste deelnemers vrijdagavond bleken meteen de zware werkomstandigheden van onze Poolse gastheren en gastvrouwen. Ondanks grote inspanningen was het organiserende comité er niet in geslaagd bier te regelen voor de conferentiegangers. Desondanks, of misschien wel juist daardoor, konden de uitgestalde posters zich verheugen in een grote belangstelling. De Poolse posters getuigden van een grondige en uitgebreide opzet van het onderzoek. Niet alleen resultaten van veel ringonderzoek, maar ook broedvogelonderzoek, voedseloecologie en gedrag van steltlopers werd geëiteld.

Na de opening door vertegenwoordigers van de Poolse Academie voor Wetenschappen, het welkomstwoord van de geweldige gastvrouw Jadwiga Gromadzka en de WSG-jaarvergadering volgde een programma van maar liefst 20 lezingen. Veel lezingen gewijd aan de Bonte Strandloper resulteerden in de conclusie dat zelfs over deze veel-bestudeerde soort nog niet voldoende gegevens beschikbaar zijn om alle vragen te beantwoorden. Aan het einde van deze zware dag lieten de Rus Pavel Tomkovich en de Australische dwaalgast Brett Lane elk een fantastische diaserie zien over Siberische broedvogels en overzomerende steltlopers in Australië. De opzienbare dia's van Tomkovich (broedende Grote Kanoet *Calidris tenuirostris* en Lepelbekstrandloper *Eurynorhynchus pygmaeus* met jongen) lichtten een tipje van de Siberische sluier op. Voorlopig zal dit gebied nog wel grote witte plekken in de kennis blijven vertonen. Brett Lane maakte duidelijk dat onze tegenvoeters de laatste jaren veel werk in Australië hebben verzet en zich nu met de gehele Australisch-Aziatische trekroute bezighouden.

De lezingen van zondag benadrukten nog eens het verschil tussen de meer beschrijvende biologie en het meer op beheer gerichte onderzoek in het Oostblok en het meer grensoverschrijdende onderzoek van met name de Nederlandse vertegenwoordigers. 's Middags leidde een

excursie naar de monding van de Vistula-rivier, waar jaarlijks duizenden steltlopers worden geringd door Jadwiga Gromadzka en haar medewerkers. Een bezoek 's avonds aan het Ornithologisch Station liet opnieuw het belang van en de belangstelling voor Siberië zien. Het puikje van de internationale steltloperonderzoekers lag langdurig op de knieën rond de kaart van Tomkovich geknield, de wildste theorieën opperend. Tot diep in de nacht werd verwoed gediscussieerd over de meest uiteenlopende onderwerpen. Na de excursie 's maandags naar een aantal moerassige gebieden ten noorden van Gdańsk konden deelnemers en organisatoren terugblikken op een geslaagde conferentie.

Henk Spiekman

De mooiste vogelboeken!

U kunt nu thuis

uw keus

maken uit ons grote aanbod

INTERNATIONALE VOGELBOEKEN

Vraag de gratis kleuren-catalogus.

Alle boeken uit voorraad leverbaar.

Toezending per omgaande.

IVV Internationale Vogelboeken Verzendhuis

Postbus 72 - 6800 AB Arnhem
Telefoon 085-431948

